

ელგუჯა ხინთიბიძე

“ვეფხისტყაოსნის” იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო

თბილისი, 2009
“ქართველოლოგი”

გვ. 594-595

რატომ თანხმდება ტარიელი ასმათის სამიჯნურო გამოწვევას? ჩემი აზრით, ეს კითხვა *ვეფხისტყაოსნის* სიყვარულის ფსიქოლოგიის კუთხით ძალზე საინტერესო საკითხს სვამს. მეორე მხრივ, ამ კითხვაზე პასუხი, რამდენადაც მე ვიცი, რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში გაცემული არ არის. არადა რუსთველი სიტუაციას თვითონვე განმარტავს. ტარიელი ამგვარად აღწერს ასმათის „სააშიკო წიგნის“ წაკითხვის შედეგად აღძრულ საკუთარ ფიქრებს:

„მე გამიკვირდა: „სით ვუყვარ ანუ ვით მკადრებს თხრობასა?

მიუყოლობა არ ვარგა, დამწამებს უზრახობასა,

ჩემგან იმედსა გარდასწყევდს, მერმე დამიწყებს გმობასა“.

დავწერე, რაცა პასუხად ჰმართებდა აშიკობასა“ (363).

როგორც ვხედავთ, ტარიელი არ გეგმავს (განსხვავებით ავთანდილისა და რამინის მიერ ფატმანთან და ძიძასთან სამიჯნურო ურთიერთობის წამოწყების ეპიზოდებისა), რომ ამ ურთიერთობით გზას გაიკვლევს საკუთარი მიზნის მისაღწევად. გამიჯნურებულ ვაჟს ის აწუხებს, რომ ასმათმა არ დასწამოს უზრახობა.

თუ რას ნიშნავს რუსთველისეული უზრახობა, ამაზე სარწმუნო პასუხს ვერ იძლევიან პოემის კომენტატორი-ლექსიკოლოგები:

პოემის ერთ გვიანდელ ხელნაწერზე (Q-279, 1826 წ.) დართული ლექსიკონის თანახმად, „უზრახობა სიმწერაღეა“ (654, გვ. 64). იუსტ. აბულაძე უზრახობას განმარტავს როგორც „კადნიერება, უზრდელობა, ჩაუგდებლობა“ (10, გვ. 383). ა. შანიძის ლექსიკონის თანახმად, უზრახობა ბუტიობაა (241, გვ. 384). ნ. ნათაძის კომენტარების მიხედვით კი „უზრახობა უჟმურობას“ ნიშნავს (117, გვ. 117).

ამ განმარტებათაგან ლექსიკოლოგიური დასაბუთება შეიძლება მხოლოდ ა. შანიძისეულს მოეძებნოს¹, რამდენადაც ზრახვა ძველ ქართულ ტექსტებში და *ვეფხისტყაოსანშიც* სხვა მნიშვნელობებთან ერთად ლაპარაკსაც ნიშნავს და პოემაში ერთგზის დამოწმებული „არმეუმზრახემან“ არ მეტყველს უნდა ნიშნავდეს. და მაინც, არც ერთი ზემოთ მოხმობილი განმარტება არ უნდა იყოს სარწმუნო. ჯერ ერთი, არც ერთი მათგანი არ გამომდინარეობს კონტექსტიდან. სხვაზე რომ არაფერი ვთქვათ, თვით ბუტიაობაც არ შეიძლება ამ კონტექსტის მიხედვით, ვინმემ ტარიელს დასწამოს. ბუტიაობა კარგ ახლობელთა ერთმანეთზე განაწყენების საფუძველზე აღმოცენებული რეაქციაა. ტარიელი და ასმათი ერთმანეთს იმგვარად არ იცნობდნენ, რომ მათ განაწყენებასა და ბუტიაობაზე ვიფიქროთ. მეორეც, არც ერთი კომენტატორი საგანგებოდ არ იძიებს კონტექსტს და საკუთარი განმარტების არგუმენტირებას არ გვთავაზობს.

შესაბამის კონტექსტში ამ ლექსიკური ერთეულის სწორად გააზრებას ის ართულებს, რომ პოემაში უზრახვობა სხვა შემთხვევაში არ გვხვდება (გამონაკლისია ზემოთ განმარტებული არმეუმზრახემან – 740); ხოლო ფუძე ზრახვა ძველ ქართულ ტექსტებში საკმაოდ მრავალი მნიშვნელობით დასტურდება. ი. აბულაძის „ძველი ქართული ენის ლექსიკონის“ თანახმად, ზრახვა ანუ ძრახვა არის – ფიქრი, ბჭობა, მოთათბირება, მოსაზრება, „განზრახვა“, უბნობა, ლაპარაკი, წარმოთქმა, შეთხზვა, მოგონება; ზრახვა, როგორც არსებითი სახელი, არის აზრი, ფიქრი, ზრუნვა, „განზრახვა“, რჩევა, ახსნა-განმარტება; ზრახული დალაპარაკებულია; ხოლო ზმნისხედა ზრახვით ნიშნავს საიდუმლოდ (9, გვ. 169). ახალ ქართულში ამ სიტყვის მნიშვნელობა უფრო დაკონკრეტდა: ფიქრი რისამე შესახებ, სურვილი, წადილი, განზრახვა (227, გვ. 176).

ვეფხისტყაოსნის შესაბამის კონტექსტში ზრახვა ახალი ქართულისათვის დამახასიათებელი მნიშვნელობით უნდა იყოს მოაზრებული და სურვილს, ნდომას უნდა ნიშნავდეს.² მით უმეტეს, რომ ეს გააზრება მას ძველ ქართულშიც ჰქონდა.

¹ თავის მხრივ ა. შანიძე ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ძველ განმარტებებს უნდა ეყრდნობოდეს. შეადარე – დ. ჩუბინაშვილი: უზრახავი, ზედ ხმა გაუცემელი, უპასუხო, безмолвный, недовольный, უზრახობა, პასუხის არ მიგება, უპასუხოება, безмолвие, ვეფ. 358 (250, გვ. 1245).

² დ. ჩუბინაშვილი ამ სიტყვის მნიშვნელობაში აშკარად ხედავდა განზრახვას, მონდომებას, მოწადინებას: „ზრახვა, ზრახუა,ს ზ. საუბარი, უბნობა, ლაპარაკი, ისაი. 11-3; რჩევა, არჩევანი, დასკვნა რჩევისა; გონებით ლაპარაკი, ფიქრი, ჰაზრი; განზრახვა, მონდომება, მოწადინება (250, გვ. 528).

სულხან-საბა განზრახვას წადილს ანუ ნდომის ქმნას უკავშირებდა („წადილი – ნდომის ქმნა – წადილი განიყოფების სამად: გულის-თქმად, გულის-წყრომად და განზრახვად“ – 695, გვ. 361). *ვეფხისტყაოსნის* ეული ზრახვის მნიშვნელობებშიც შეინიშნება ამგვარი ნიუანსი: „ჩემი ზრახვა სიძუნწისა, ტყუის, ვინცა დაიყბედნა!“ (62).

ტარიელს ის აწუხებს, რომ მას არ დასწამონ ქალთან ყოფნის სურვილის, ნდომის უქონლობა და ასმათმა ამგვარი ჭორი არ გაავრცელოს სასახლეში, ნესტანის გარემოცვაში. ნესტანზე გამიჯნურებული ჭაბუკი მოვლენათა ამგვარ განვითარებას ეკრძაღვის: ასმათის სააშიკო გამოწვევას თუ არ მიჰყვება, ქალი მას სურვილის უქონლობას, უნდომობას დასწამებს; ამიტომაც დაკარგავს იმის იმედს, რომ ტარიელი მის საყვარლად გამოდგება და თანდათანობით ღანძღვას დაუწყებს.

ის ღრმა ფსიქოლოგიზმი, რომელიც ტარიელის ამ სიტყვებში ჩანს, ნესტანზე გამიჯნურებული ჭაბუკის „ასმათის აშიკობისადმი“ დამოკიდებულებაში შემდგომშიც გამოჩნდება: თითქოსდა საყვარლად მოსულ ასმათთან საწოლ ოთახში შესული ტარიელი თავის თავს აშკარად აძაღებს დათმოს, გულიდან ამოიღოს კრძაღვა, მის მიერ ჩასაღენი „აუგი“ საქციელის მიმართ რომ აქვს:

„გამოვე და საწოლს შევე, მონა მოღვა კარსა მცველად.

გული მივეც თმობა-ქმნათა აუგისა საკრძაღველად“ (374).